

Metodologie politické ekonomie podle J. S. Milla[#]

Marek Hudík^{*}

“The vulgar notion that the safe methods on political subjects are those of Baconian induction – that the true guide is not general reasoning, but specific experience – will one day be quoted as among the most unequivocal marks of a low state of the speculative faculties in any age in which it is accredited... Whoever makes use of an argument of this kind ... should be sent back to learn the elements of some one of the more easy physical sciences. Such reasoners ignore the fact of Plurality of Causes in the very case which affords the most signal example of it.”

J. S. Mill (1919, s. 298)

Není žádnou velkou nadsázkou pokud řekneme, že metodologie politické ekonomie¹ začíná u Johna Stuarta Milla. Je sice pravda, že ekonomové před Millem, jako např. Ricardo či Malthus metodologické otázky diskutovali, avšak spíše okrajově a především nikdy nepodali své názory v ucelené formě. Adam Smith tak sice učinil – ve svém vynikajícím eseji *The Principles which Lead and Direct Philosophical Enquiries illustrated by the History of Astronomy*² –, avšak tím, že svoji metodu ilustruje na příkladu astronomie, názory na metodu politické ekonomie příliš neovlivnil. To, jakým směrem se diskuse o metodě v následujících desetiletích bude ubírat, určil – vedle Nassau Seniora, jehož *Introductory Lecture on Political Economy* vyšla již v roce 1827 – právě John Stuart Mill. Stěžejní Millův příspěvek v této oblasti je jeho esej *On the Definition of Political Economy; and on the Method of Investigation Proper to It* (dále *Esej*) a šestá kniha jeho *System of Logic* (dále *Logika*). Možná jde též o příspěvky z celého jeho díla nejoriginálnější: tato díla vznikala v době, kdy Mill pod vlivem Macaulaye, Saint-Simonistů a Comta přehodnocoval myšlenky svého otce a Jeremy Benthamu, které přejal během své unikátní výchovy.³ *Esej* Mill na-

[#] Článek je zpracován jako jeden z výstupů výzkumného projektu *Efektivnost volby teorií a tvorby hospodářské politiky v dynamickém modelu podnikatelských rozhraní* registrovaného u Grantové agentury České republiky pod evidenčním číslem 402/07/0137.

^{*} Ing. Marek Hudík – interní doktorand; Katedra ekonomie, Národohospodářská fakulta, Vysoká škola ekonomická v Praze, hudik@vse.cz

¹ Abychom se vyhnuli anachronismu, budeme v souvislosti s Millovými názory mluvit o politické ekonomii (*political economy*) a nikoli o ekonomii (*economics*) – název ekonomie pochází až z Cambridge Marshallovy doby (autorství je nejčastěji připisováno samotnému Marshallovi).

² Smith (1982). Podrobněji o Smithových názorech na metodologii a jejich aplikaci v jeho spisech viz Pavlík (2004).

³ “Unsettled though Mill’s mind was in these years [po psychickém zhroucení, které Mill prodělal v letech 1826–27], they were nevertheless one of the periods of his greatest productivity and perhaps that of his most original thought. Indeed it seems that most of the ideas which later developed in his major works were first conceived during the few years following his recovery from the period of dejection. It was in 1829 that Macaulay’s famous attack on James Mill’s *Essay on Government*, perhaps together with some of the early works of Auguste Comte which John Mill read at the same time, started the train of thought which lead to his characteristic ideas on Logic on which he began to work at the beginning of the following year. About the same time he wrote his first and most original work on economic theory, the *Essays on Some Unsettled Questions of Political Economy*.” (Hayek, 1951, s. 35).

psal již v průběhu let 1930–1931, částečně jej přepracoval v roce 1933 a poprvé publikoval o tři roky později v *London and Westminster Review*.⁴ Co se týče *Logiky*, její základní myšlenky pocházejí z téže doby, ačkoli k jejímu prvnímu vydání došlo až v roce 1942.⁵

Na úvod zmiňme, že ačkoli je Mill jakožto filozof vědy obecně považován – vedle Huma či Russella – za reprezentanta empirismu, jeho názory v oblasti metodologie politické ekonomie ho řadí do tradice, která byla nazvána deduktivistickou (Hausman, 1984) či verifikacionistickou (Blaug, 1992) – tradice, která na konci 19. století stála proti radikálně empirickému přístupu Leslieho či německé historické školy, a do které jsou vedle Milla řazeni myslitelé jako J. E. Cairnes, L. von Mises, F. Knight či L. Robbins.⁶ Tento zdánlivý paradox není nutně důsledkem jakési nekonzistence Millova díla na kterou bývá někdy upozorňováno, nýbrž jak se domníváme spíše zjednodušené a někdy zavádějící klasifikace, pomocí které se obvykle snažíme pojmut vývoj idejí. Stejně tak je chybné se domnívat, že jde o důsledek Millova uchýlení se k metodologickému dualismu: Mill naopak věřil, že principiálně stejná metoda je aplikovatelná jak v přírodních vědách, tak ve vědách morálních.⁷ Rozdíly v přístupu k předmětu zkoumání v morálních vědách, jak uvidíme, nejsou podle něj dány rozdílnou povahou morálních věd *per se*, nýbrž komplexností jevů, se kterými se morální vědy (avšak i některé vědy přírodní) musí potýkat.

V této práci budeme postupovat následovně: nejprve ukážeme, jaké místo Mill přisuzuje morálním vědám v obecné klasifikaci věd a následně jaké místo v rámci morálních věd zaujímá politická ekonomie. Toto zahrnuje: Rozlišení přírodních a morálních věd a neredukovatelnost morálních věd na vědy přírodní (část 1), zodpovězení otázky, proč lze morálním vědám přiznat status vědy (část 2) a definování politické ekonomie jako samostatné disciplíny vyčleněné z morálních věd (část 3). Následně pojednáme o konceptu *homo oeconomicus* a uvidíme, jak definice předmětu zkoumání politické ekonomie je v Millově případě nerozlučně spjata s určením adekvátního přístupu k jeho zkoumání. (část 4). Část 5 přináší kritické zhodnocení Millovy historické metody. V části 6 navrhneme marginalistickou reinterpretaci Millovy metodologie (která však zachová její podstatné rysy). Část 7 je potom závěr.

1. Přírodní a morální vědy

Veškeré lidské vědění se podle Milla zcela „samozřejmě a jakoby spontánně“ dělí na dvě části, a sice na *přírodní* vědy a *morální* (či psychologické, duševní) vědy. Rozdílnost mezi oběma nespočívá však primárně v rozdílném předmětu zkoumání, tedy v tom, že by se přírodní vědy zabývaly pouze „hmotou“ a morální vědy výhradně „myslí“:

4 Viz Burns (1959).

5 Mill (1963, s. 215). O okolnostech vzniku *Logiky* viz též Whitaker (1975).

6 Je snad na místě připomenout, že německá historická škola, reprezentována Schmollerem, oceňovala Millův empirismus vyjádřený v prvních pěti knihách *Logiky*. Avšak poté, co byla do němčiny přeložena šestá kniha *O logice morálních věd*, která měla podle vyjádření samotného Milla pouze opakovat metodologická pravidla prvních pěti knih, došlo k zavržení Milla německými historiky a jejich příklonu k Millovu protivníkovi Whewellovi. (Loužek, 2001, s. 138) Německá historická škola viděla rozpor, mezi šestou knihou a ostatními.

7 “In substance, whatever can be done in a work like this for the Logic of the Moral Sciences, has been or ought to have been accomplished in the five preceding Books; to which the present can be only a kind of supplement or appendix, since the methods of investigation applicable to moral and social science must have been already described, if I have succeeded in enumerating and characterising those of science in general. It remains, however, to examine which of those methods are more especially suited to the various branches of moral inquiry; under what peculiar faculties or difficulties they are there employed;” (Mill, 1919, s. 546).

„Vezměme si například politickou či právní vědu: kdo bude tvrdit, že jsou přírodními vědami? A přece, není snad zřejmé, že se zabývají stejně tak hmotou jako myslí?“ (Mill, 2000, s. 92–93)

Rozdíl podle Milla spočívá v tomto: je-li člověk v interakci s přírodou, výsledek jejich vzájemného působení je dílem jak přírodních zákonů, tak zákonů mysli. Pěstuje-li tedy člověk např. obilí, vstupují do hry jednak přírodní zákony (např. vliv kvality půdy a podnebí na růst rostliny) a jednak zákony mysli, spočívající v tom – řečeno Millovými slovy –, že „člověk *touží* po tom mít obživu a v důsledku toho *chce* nezbytné prostředky k jejímu obstarání“. (Mill, 2000, s. 93, zvýrazněno M. H.). Naprosto odlišná povaha těchto zákonů potom umožňuje oddělení dvou odlišných sfér lidského vědění:

„Přírodní vědy jsou ty, jenž se zabývají zákony hmoty a všemi komplexními jevy, pokud závisí na zákonech hmoty. Duchovní či morální vědy jsou ty, které se zabývají zákony mysli a všemi komplexními jevy, pokud závisí na zákonech mysli.“ (Mill, 2000, s. 93)

Millovo odlišení špelo k tomu ukázat, že určitý hmotný objekt – např. obilí – vystupuje v morálních vědách ve zcela jiné roli než ve vědách přírodních: biologie bude klasifikovat určitý druh obilí jako zástupce čeledi lipnicovitých a může poukázat na jeho příbuznost s určitým jiným druhem traviny. Politická ekonomie však bude tyto dvě rostliny klasifikovat zcela odlišně: zatímco obilí v jistých situacích bude klasifikovat jako součást bohatství (společně s jinými objekty z hlediska přírodních věd zcela nepodobnými, jako je např. zlatý valoun), druh traviny, který není předmětem lidských potřeb, plánů či záměrů bude z předmětu politické ekonomie zcela vyloučen. Mill však zdá se toto rozlišení, které znamenalo krok k subjektivismu,⁸ ještě plně nepochopil do důsledků, a rozhodně jej nedokázal dostatečně obhájit. Např. J. E. Cairnes (1997), který klasickou metodologii politické ekonomie reformuloval, Milla kritizuje za to, že ačkoli nejprve uznává, že politická ekonomie závisí jak na přírodních zákonech, tak na zákonech mysli, tak poté trvá jen na zákonech mysli a řadí politickou ekonomii jednoznačně do morálních věd. Sám Cairnes se domníval, že politická ekonomie spočívá na obou stejnou měrou. Definitivní obrat k subjektivismu přinesla až marginalistická revoluce a ten byl poté završen L. von Misesem a F. A. Hayekem.

Mill však stál před těžším úkolem obhájit subjektivismus ve své *Logice*: čelil zde totiž Comtovu reduktivnímu fyzikalismu: uznáme-li totiž Millovo rozlišení přírodních a morálních věd vyvstává otázka, cožpak člověk není sám součástí přírodní skutečnosti? Nejsou „zákony mysli“ v konečném důsledku redukovatelné na zákony hmoty? Comte na tyto otázky odpověděl kladně. Mill – jakkoli byl v mnohém Comtem ovlivněn – se od něj lišil právě v odpovědi na druhou otázku:⁹

„...odmítnout možnost psychologické analýzy a konstruovat teorii mysli čistě na těch datech, které poskytuje současná fyziologie, se mi zdá být velkým omylem principiálním a ještě vážnějším omylem praktickým. Jakkoli je věda o mysli nedokonalá, bez váhání tvrdím, že je v podstatně pokročilejším stadiu než jí odpovídající část fyziologie; a zbavit se první vědy ve prospěch druhé se mi jeví jako porušení pravých principů induktivní filosofie, které musí plodit, a které plodí, chybné závěry v některých velmi důležitých oblastech vědy o lidské povaze.“ (Mill, 1919, s. 556–557)

8 Subjektivismus zde chápeme tak, jak je v návaznosti na Hayeka (1995) obvykle chápán: objekty ve společenských vědách nevystupují jako objekty fyzikální, nýbrž jako vztažené k postojům jednajících lidí. „Pokud se týče lidské činnosti, věci **jsou** tím, co si jednající člověk myslí, že jsou.“ (Hayek, 1995, s. 28).

9 Viz (Whitaker, s. 1036–1037). Autor zde správně uvádí, že druhým podstatným rozdílem mezi Comtem a Millem byl též Millův názor na existenci samostatné vědy politické ekonomie vyčleněné z obecné vědy společenské. Podrobněji o porovnání Millových a Comtových názorů pojednává Lewisohn (1972).

Podle Milla „zůstává nesporné, že existují pravidelnosti v následnosti mezi stavy mysli, které lze je zjistit pozorováním nebo experimentem“. A i kdybychom přiznali, že každý stav mysli má svoji fyzikální příčinu, a tedy, že jeden stav mysli není striktně řečeno příčinou stavu jiného, přesto musí být zachována samostatná (na fyziologii nezávislá) věda o mysli. Všechno co víme o stavech mozku, totiž vychází z pozorování stavu mysli: stav mysli je to, co nám je primárně dáno a od něj teprve můžeme postupovat k prvkům (neuronům a jejich vzájemným vztahům) z nichž se skládá.¹⁰

2. Povaha zákonů morálních věd

Mill na svou dobu poměrně uspokojivým způsobem obhájil morální vědy jako samostatnou oblast lidského poznání. Do jaké míry jsou však morální vědy skutečně vědami? Podléhá lidské jednání universálním zákonům? A existují-li zákony jednání, jak jsou slučitelné se svobodnou vůlí? Své názory na tuto otázku Mill vyjádřil v kapitole *Nutnost a svobodná vůle*, které si sám údajně z celé *Logiky* cenil nejvíce.¹¹

Mill uvádí, že v přístupu k otázce svobodné vůle se formovaly dva tábory: deterministický, jenž Mill nazývá „doktrínou o Nutnosti (*doctrine of Necessity*)“, podle které lidské činy jsou nutné a nevyhnutelné. Druhý názor tvrdí, že vůle determinována není – není nutným důsledkem příčin – a determinuje sama sebe. Sam Mill se kloní k prvnímu názoru: pokud bychom znali všechny příčiny, které na člověka působí, potom by lidské jednání bylo předvídatelné jako jakákoli fyzikální událost.¹² Naše nejistota ohledně chování druhých vyplývá jednak z nepřesné znalosti jejich charakteru a jednak z neúplného určení všech okolností, ve kterých se daný jedinec nachází. Avšak i pokud toto přiznáme, nejsme podle Milla v nejmenším v konfliktu s ideou svobody:

„Necítíme se méně svobodní proto, že ti kteří nás dobře znají si jsou jistější tím jak budeme jednat v určitém případě. Naopak, často nahlížíme na pochybnosti druhých o tom, jak se zachováme, jako na známku neznalosti našeho charakteru, a někdy to též neseme nelibě jako urážku.“ (Mill, 1919, s. 548)

Na druhou stranu proti „doktríně o nutnosti“ (resp. jejímu názvu) Mill namítá, že zastírá ten fakt, že mysl sama se může na formování charakteru člověka podílet.¹³ Celý spor je tak podle něj nedorozuměním. Problém tedy spočívá nikoli v existenci zákonů jednání (tu Mill uznává), ale v jejich poznatelnosti. Obtížnost jejich poznatelnosti ovšem podle Milla není důvodem k tomu, aby se morálním vědám odepřel status vědy: vše co podléhá universálním zákonům má nárok na to být vědou bez ohledu na to, jestli jsou tyto zákony objeveny či dokonce objevitelné pomocí existujících prostředků. Situaci v morálních vědách tak příhodně srovnává k meteorologii: ačkoli snad nikdo nebude pochybovat o tom, že změny počasí podléhají fyzikálním zákonům, je pro nás kvůli obrovskému množství působících

10 Původní Millova formulace je tato: “we know not, and at present have no means of knowing, in what respect one of them differs from another; and our only mode of studying their successions or co-existences must be by observing the successions and co-existences of the mental states of which they are supposed to be the generators or causes. The successions, therefore, which obtain among mental phenomena do not admit of being deduced from the physiological laws of our nervous organisation; and all real knowledge of them must continue, for a long time at least, if not always, to be sought in the direct study, by observation and experiment, of the mental successions themselves. Since, therefore, the order of our mental phenomena must be studied in those phenomena, and not inferred from the laws of any phenomena more general, there is a distinct and separate Science of Mind.” (Mill, 1919, s. 556).

11 Wtaker (1975, s. 1035–1036).

12 Dodejme, že v této souvislosti mluví Mill o determinismu „filosofickém“ (či „psychologickém“) a nikoli „fyzikálním“ (použijeme-li Popperovo rozlišení). Srov. Popper (1973).

13 Srov. též Mill (1963, s. 143–144).

příčin vysoce obtížné tyto změny předvídat. Složitost, před kterou stojí věda o lidském chování, spočívá nejen ve složitosti vnějších vlivů, které na člověka v určitém momentě působí, ale též na složitosti lidského charakteru, který je sám výsledkem mnoha vnějších vlivů, jimž byl vystaven v minulosti.

3. Místo politické ekonomie mezi morálními vědami¹⁴

Nyní se podíváme, jakým způsobem Mill klasifikuje morální vědy a jaké místo mezi nimi zaujímá politická ekonomie. Abychom tak mohli učinit, musíme pochopit, jaký je Millův pohled na člověka jakožto předmět morálních věd. Podle něj můžeme lidskou povahu charakterizovat jako soubor různých motivů, $M_1, M_2, \dots, M_n$. Tyto motivy, čili elementární „zákony mysli“, jsou předmětem zkoumání *psychologie*. „Zákony mysli“ v interakci s prostředím potom formují lidský „charakter“. Mill navrhoval vytvoření deduktivní vědy o formování lidského charakteru – *etologie* –, kterou však sám nikdy více nerozpracoval.¹⁵ Psychologie a etologie dohromady tvoří vědu o člověku jako izolovaném jedinci. Přejdeme-li poté od zkoumání chování jedince ke zkoumání interakcí mezi jedinci, můžeme formulovat obecnou společenskou vědu.¹⁶ *Společenská věda* (či *sociologie*), vychází z psychologie (a etologie), respektive z těch jejích zákonů, které se při lidském chování ve společnosti uplatňují (řekněme $M_{n-m}, \dots, M_n$). Z obecné společenské vědy lze potom vyčlenit disciplínu *politické etologie*, jenž se zabývá formováním charakteru náležejícímu určitému národu či období, a také *politickou ekonomii*, která se zabývá lidským chováním motivovaným touhou po bohatství.¹⁷ Millův pohled je možno pro přehlednost znázornit pomocí schématu na následující straně (obr. č. 1).

Millova definice politické ekonomie, ke které dospívá po precizním zkoumání a kritice soudobých existujících definic ve svém *Eseji*, potom zní následovně:

„Věda, která objevuje zákony takových společenských jevů, jež plynou z společné činnosti lidstva za účelem tvorby bohatství, pokud tyto jevy nejsou modifikovány sledováním jiných cílů.“ (Mill, 2000, s. 99)¹⁸

14 Následující části jsou rozšířenou a částečně přepracovanou verzí textu Hudík (2006a).

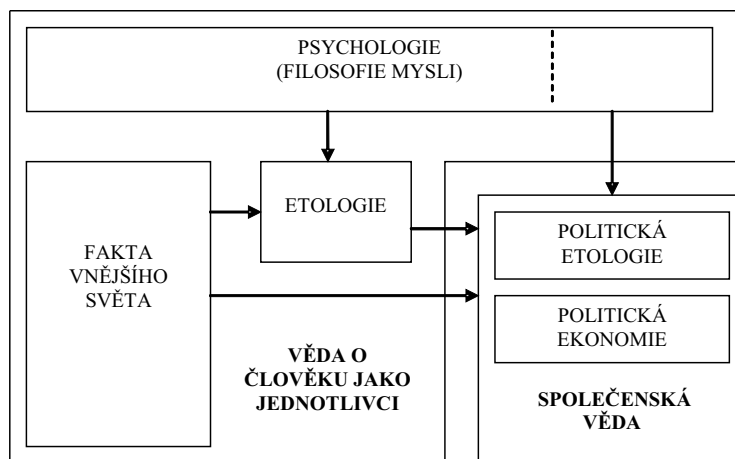
15 Etologie nebyla rozpracována ani Millovými následovníky. Leary (1982), ukazuje, že přesto určitý vliv v dějinách měla. Millovy myšlenky ovlivnily ve Francii autory jako Frédéric Paulhan, Alfred Fouillée či Paulin Malapert a odtud se pak navrátily zpět do Anglie k Alexandru F. Shandovi, jenž podrobil etologii významné revizi na přelomu 19. a 20. století. Prakticky ve stejné době byl však nezávisle na tomto vývoji termín etologie prosazován jako název pro vědu o chování zvířat (zejména Williamem Mortonem Wheelerem, který jej zřejmě také jako první použil ve svém článku z roku 1902) a úspěchy Konrada Lorenze, Niko Tinbergena a dalších na tomto poli zřejmě definitivně učinily konec pokusům o vytvoření teorie o formování lidského charakteru pod tímto jménem.

16 Není bez zajímavosti, že Mill byl pravděpodobně prvním, kdo použil termín „společenská věda“ (*social science*) v anglickém jazyce. Sám Mill jej zřejmě převzal od Saint-Simona a Comta. K diskusi o původu tohoto termínu viz Senn (1958) a Burns (1959).

17 Toto vyčlenění pouze dvou disciplín z obecné společenské vědy není podle Milla definitivní, neboť se může ukázat vhodné vyčlenit i jiné oblasti a vytvořit odpovídající speciální vědy. (Mill, 1919, str. 590).

18 Ve svých *Principles of Political Economy* Mill charakterizoval předmět zkoumání takto: „Writers on Political Economy profess to teach, or to investigate, the nature of Wealth, and the laws of its production and distribution: including, directly or remotely, the operation of all the causes by which the condition of mankind, or of any society of human beings, in respect to this universal object of human desire, is made prosperous or the reverse.“ (Mill, 1885, s. 1).

Obr. č. 1: Millova klasifikace morálních věd

Mill tedy definoval politickou ekonomii jako samostatnou disciplínu tak, že ze souboru lidských motivů vyčlenil jeden z nich¹⁹ – touhu po bohatství. Tím dal vzniknout konceptu člověka ekonomického.²⁰

4. Homo oeconomicus a „konkrétní deduktivní metoda“

Následující slavná pasáž z Millova *Eseje* je považována za zrod člověka ekonomického:

„To, co se nyní běžně rozumí termínem „politická ekonomie“ není věda spekulativní politiky,²¹ ale subdisciplínou této vědy. Nezabývá se celkem lidské povahy modifikovaným společností, ani chováním člověka ve společnosti jako celku. Zajímá se o něj pouze jako o bytost, která touží vlastnit bohatství, a která je schopna posoudit komparativní účinnost prostředků k dosažení tohoto cíle. Zcela abstrahuje od každé jiné lidské vášně či motivu; kromě těch, jenž mohou být nahlíženy jako principy trvale působící proti touze po bohatství, a to averze k práci a touha po přítomném požívání nákladných zálib. Tyto bere do určité míry v úvahu, protože nejenom že jsou, stejně jako jiné touhy, občas v konfliktu s usilováním po bohatství, ale vždy ji doprovázejí jako brzda či překážka a jsou tedy neoddělitelně spojeny s úvahami o ní. [...] Ne že by nějaký politický ekonom byl tak pošetilý, aby předpokládal, že lidé jsou opravdu takto založeni, ale protože je to způsob, kterým věda musí nutně postupovat. Jestliže nějaký důsledek závisí na spolupůsobení příčin, tyto příčiny musí být studovány zvlášť a jejich zákony zkoumány odděleně, pokud si přejeme skrze tyto příčiny získat moc buď předvídat nebo ovládat daný důsledek;“ (Mill, 2000, str. 97–98).

19 Jak uvidíme dále, Mill kromě touhy po bohatství příležitostně přiznává relevanci i jiných motivů pro politickou ekonomii, jako např. averzi k práci.

20 Mill sám však nikdy jak známo tento termín nepoužil – vznikl až v souvislosti s reakcí na Millovo dílo. Persky (1995, str. 222) uvádí, že pravděpodobně prvním, kdo použil termín člověk ekonomický (*Economic Man*), byl John Kells Ingram ve svém díle *A History of Political Economy* z roku 1888. Latinský název *homo oeconomicus* připisuje Paretovi.

21 Termín „spekulativní politika“ (či alternativní termíny „sociální ekonomika“, „politická věda“ a „přirozená historie společnosti“) Mill používá ve smyslu obecné společenské vědy. Poukážem na to, že politická ekonomie není touto obecnou společenskou vědou Mill kritizuje Sayův názor na tuto otázku. Viz Mill (2000, str. 96).

Stojí za povšimnutí, že Mill nedefinuje člověka ekonomického pomocí vlastního zájmu (*self-interest*). Mill se však k této koncepci též vyjádřil a sice v 8. kapitole VI. knihy své *Logiky*. Tato pasáž byla inspirována slavnou Macaulayovou kritikou pamfletu Jamese Milla *Essay on Government* a tedy celého utilitaristického pojetí vlády.²² Po jejím přečtení musel Mill utilitaristický přístup následujícím způsobem revidovat: podle Benthamu je vlastní zájem vše, co si člověk přeje. Pokud by to však byla pravda, jednalo by se o tautologii a Mill uvádí, že takovéto pojetí vlastního zájmu by nevedlo k těm důsledkům, kteří utilitaristé vyvozují. Proto musí být vlastní zájem v jejich pojetí chápán jako „soukromý nebo světský (*wordly*)“. Přijmeme-li však tuto interpretaci, ztratí koncepce vlastního zájmu na své univerzálnosti, neboť je mnoho případů, kdy člověk nejedná ve smyslu takto úžeji chápaného vlastního zájmu. Nejde jen o smysl pro povinnost či filantropii, ale především je třeba vzít v úvahu vliv zvyku a tradice:

„Není pravda, že jsou činy dokonce i jen průměrných vládců zcela nebo převážně míře determinovány jejich osobními zájmy či dokonce jejich osobním názorem na to, co představuje jejich osobní zájem... Trvám pouze na tom, co je pravda pro všechny vládce: že jejich charakter a průběh jejich aktivit je významně ovlivněn (nezávisle na osobních kalkulacích) zvykovými postoji a pocity, obvyklými způsoby myšlení a konání, jež převažují ve společenství, jehož jsou členy; a rovněž pocity, zvyky a způsoby myšlení, jimiž se vyznačuje určitá třída v tomto společenství, k níž sami patří... Rovněž jsou výrazně ovlivněni zásadami a tradicemi, které předjímají od ostatních vládců, svých předchůdců; o těchto zásadách a tradicích je známo, že si udržují platnost po dlouhá období, dokonce v protikladu k soukromým zájmům vládců v dané době.“ (Mill, 1919, s.581)²³

Podle Milla se jak utilitaristé tak Macaulay mýlili.²⁴ Věda je buď experimentální nebo deduktivní podle toho, jestli jevy, kterými se zabývá, jsou složenými výsledky příčin, které by tyto příčiny vyvolaly, pokud by působily izolovaně, či nikoliv. Příkladem experimentální vědy je chemie: vodík a kyslík jsou samy o sobě odlišné povahy než voda, která vzniká kombinací obou. To ovšem neplatí ve společenských vědách: člověk ve společnosti se nepromění v jiného tvora odlišného od toho, kterým byl jako jedinec. To si však zastánci experimentální metody ve společenských vědách (jakým byl podle Milla Macaulay) neuvědomují a odmítají „abstraktní teorii“ založenou na „principech lidské přirozenosti“ a vyžadují vždy specifickou zkušenost. Tak např. argument pro volný obchod nebude pro ně teorie komparativních výhod, nýbrž ten fakt, že země, které jej zavedly, následně prosperovaly. Mill proti tomu správně namítá, že specifická zkušenost nemůže být rozhodujícím argumentem, neboť každý společenský jev je výsledkem působení mnoha příčin. To činí experimenty ve společenských vědách těžko proveditelnými: není možné aplikovat metodu rozdílu, shody, sdružených změn, ani metodu rezidujících.

Utilitaristé podle Milla správně rozpoznali, že metoda společenských věd musí být deduktivní, avšak zvolili nevhodný typ deduktivní metody, ten, který Mill nazývá „abstraktní“ a který je charakteristický pro geometrii. Jako vhodnější se mu jeví „konkrétní deduktivní metoda“, kterou využívá mechanika.²⁵ Rozdíl mezi oběma spočívá v tom, že geometrie na rozdíl od mechaniky neuvažuje takové situace, kdy několik příčin působí proti sobě a vzájemně se modifikují. Mechanika by se podle Milla podobala geometrii tehdy, kdy by každý pohyb byl výsledkem jediné síly a nikoli několika konfliktních sil. Utilitaristé, jakožto zastánci geometrické metody se snažili teorii společnosti odvodit z jednoho

22 Macaulay (1909).

23 Překlad podle Becker (1997, s. 52).

24 Srov. Mill (1963, s. 136).

25 V *Eseji* Mill ještě nerozlišoval mezi abstraktní a konkrétní deduktivní metodou a sám uváděl geometrii jako příklad vědy svou metodou obdobné politické ekonomii (Mill, 2000, s. 101).

principu (vlastního zájmu). Mill se však domníval, že společenské jevy jsou výsledkem součinnosti mnoha zákonů myslí, které se navzájem modifikují. Pokud tedy – jako v případě politické ekonomie – izolujeme jeden motiv a dedukcí z něj postupujeme v konstrukci teorie, tak potom, jak vyplývá z výše uvedeného, když chceme ekonomickou teorii aplikovat na konkrétní případ, musíme vzít v úvahu tyto ostatní vlivy, od kterých jsme při jejím konstruování abstrahovali. Ekonomické zákony potom v realitě platí pouze jako *tendence*, které se odchyľují od teorie do té míry, do jaké se skutečné podmínky liší od těch, za jakých jsme teorii konstruovali.²⁶ Jestliže Mill tvrdí, že „není pravděpodobné, aby člověk byl dobrým ekonomem, pokud není ničím jiným“ (Mill, 1865, str. 77), potom je to právě z důvodu, že při aplikacích teorie na realitu, musí vzít v úvahu fakta, která leží (v jeho klasifikaci) mimo oblast politické ekonomie.²⁷ Mill však nikdy nevysvětlil, proč právě motiv bohatství je tak dominantní, že lze pro dedukci zákonů politické ekonomie vycházet pouze z něj a ostatní zanedbat. To bylo, jak uvidíme, úkolem, který zůstal marginalistům.

5. Historická neboli „obrácená deduktivní“ metoda

Doposud charakterizovaný Millův přístup obsahoval implicitní předpoklad, že „obecné společenské okolnosti“ jsou exogenně dány. Nyní vyvstává otázka, jaké jsou zákony, které determinují vznik těchto „okolností“. Tento druh zkoumání představuje druhou a podle Milla důležitější (a obecnější) oblast zkoumání společenské vědy, neboť jeho výsledky „omezují a kontrolují“ výsledky zkoumání první („speciálnější“) oblasti. Mill zde přejímá Comtův historicismus:

„Základním problémem společenské vědy je nalézt zákony, podle kterých nějaký stav společnosti přivodí stav jiný, který ho následuje a nastupuje na jeho místo.“ (Mill, 1919, s. 595).

Pod termínem „stav společnosti“ zahrnuje úroveň znalosti, kultury, průmyslu, bohatství a jeho rozdělení, vkus lidí, forma vlády atd. Mill stál před následujícím problémem: jednak se domníval, že společenské jevy musí být redukovatelné na zákony „lidské přirozenosti“ – zastával tedy to, co Popper (1994) později nazval psychologismem,²⁸ avšak na druhé straně si byl vědom, že vysledovat všechny příčiny, které vedly k současnému stavu společnosti představuje nadlidský výkon – nelze tedy *a priori* předvídat zákony vývoje společnosti na základě zákonů lidské přirozenosti. Východiskem z tohoto byla pro něj „obrácená deduktivní“ neboli „historická“ metoda: vyjít nejprve z „empirických zákonů společnosti“ a teprve potom ukázat, jak jsou spojeny se zákony „lidské přirozenosti“.

Millův přístup podrobil oprávněné kritice Popper: odmítl Millův psychologismus a ukázal, že to byl právě psychologismus, který nutně vedl Milla k přijetí historicismu:

„Jestliže jsou všechny pravidelnosti života ve společnosti, zákonitosti našeho společenského prostředí, všech institucí atp. vposledu vysvětlitelné „jednáním a vášněmi lidí“, a pokud jsou na ně redukovatelné, pak nám takové pojetí vnucuje nejen ideu kauzálně historického, ale také ideu *prvních kroků* takového vývoje.“ (Popper, 1994, s. 83)

Popper striktně odlišuje psychologismus a metodologický individualismus. Ačkoli se zdá, že oba přístupy jdou ruku v ruce, snaží se ukázat, že metodologický individualismus (se kterým se ztotožňuje) neimplikuje nutně přijetí psychologické metody (kterou odmítá).

26 Millovo pojetí člověka ekonomického je možno chápat jako weberovský „ideální typ“.

27 Whitaker (1975, str. 1042).

28 Tento termín převzal Popper od Husserla.

Jeho argument spočívá v poukázání na existenci jevů (morálka či jazyk), které nejsou produktem vědomého lidského vytváření, ba právě naopak, samy vznik lidské mysli umožnily. Je zřejmé, že jazyk či morálka musely vzniknout spontánně, a že tedy předchůdce člověka byl „nejdřív bytostí sociální a teprve potom lidskou“. Snaží se ukázat, že

„...teorie presociální lidské přirozenosti, vysvětlující zrod lidské společnosti – psychologická verze „společenské smlouvy“ – není pouze mýtem historickým, ale také mýtem metodologickým.“ (Popper, 1994, s. 83)

Popper má jistě pravdu v tom, že se jedná o historický mýtus; ale zda se jedná o metodologický omyl, není zcela jisté. Instituce (jako např. morálka) plní totiž ve společnosti svoji funkci. Představují řešení určitých problémů, před kterými společnost stála či stojí. Ačkoli jsou většinou tyto instituce nezáměrným důsledkem lidských činů (a na úsvitu dějin jsou jistě vždy nezamýšleným produktem jednání předchůdců člověka, neboť vědomá činnost neexistuje), lze je teoreticky traktovat „jako kdyby“ byly vědomě vytvořeny.²⁹ Jde o to, že tyto instituce jsou „prostředkem“ k určitému „cíli“ a při teoretickém zkoumání není nutné jakým způsobem došlo k přizpůsobení těchto prostředků.³⁰ Jako závažnější však považujeme Millovo opuštění metodologického individualismu. Domnívá se totiž, že můžeme nejprve vnímat společenské celky (např. kapitalismus) a poté se snažit ukázat jak souvisí se zákony individuálního lidského jednání. Jak argumentoval Hayek (1995) tento postup není korektní. Ony celky jsou totiž pouze provizorními teoriemi o systému vzájemných vztahů mezi postoji jedinců. Nelze je tedy přímo vnímat, ale pouze teoreticky rekonstruovat z nám známých prvků – z postojů jedinců, kteří danou společenskou strukturu tvoří. Na základě těchto kritik je nutno Millovu historickou metodu odmítnout a nahradit ji teorií evoluce institucí, která uvedené problémy překonává.

6. Marginalistická reinterpretace

Největším přínosem marginalistické revoluce, který však doposud nebyl zcela doceněn, bylo ukotvení ekonomie v obecné teorii lidského jednání (čisté logice volby). Jedním z prvních kdo si tohoto povšiml byl Ludwig von Mises:

„Dlouhou dobu lidem unikalo, že přechod od klasické teorie hodnoty k teorii subjektivní znamenal více než jen záměnu horší teorie tržní směny za teorii uspokojivější. Obecná teorie volby a preferencí daleko přesahuje horizont ekonomických problémů stanovený ekonomy, počínaje Cantillonem, přes Huma a Adama Smitha až po Johna Stuarta Milla. Je mnohem více než pouhou teorií „ekonomické stránky“ lidských snah, o lidské touze po komoditách a zlepšení hmotného blahobytu. Je vědou o všech druzích lidského jednání.“ (Mises, 2006, str. 3).

Marginalistická revoluce přinesla formální zákony lidského chování, které jsou implicitně přítomny v každém chování bez ohledu na jeho konkrétní obsah. Model člověka, který maximalizuje bohatství, se tedy stal pouze speciálním případem obecného modelu chování, přičemž oba se řídí stejnými principy mezního užítu.³¹ Pokud bychom nyní v du-

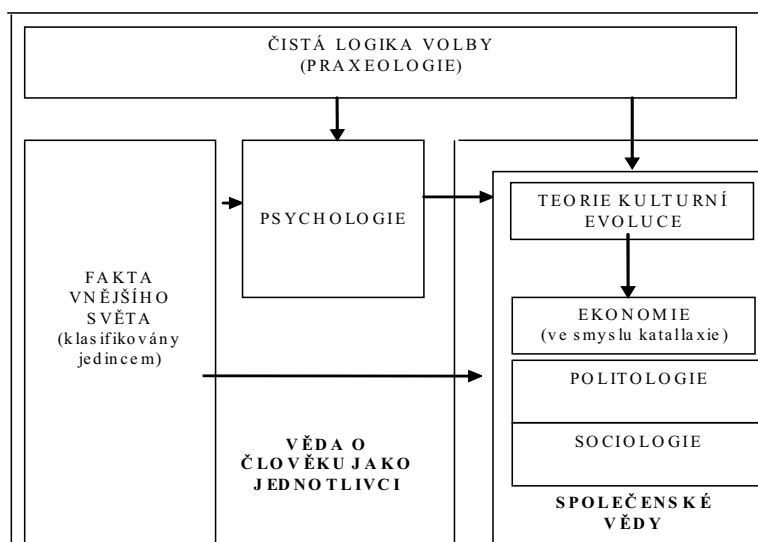
29 Takovýto přístup používá např. konstituční ekonomie, která vychází z teorie společenské smlouvy. Viz např. Brennan & Buchanan (2000).

30 Snad by na tomto místě mohly být odlišeny dva druhy zkoumání: jeden se ptá *proč* konkrétní instituce vznikly: zde není psychologismus překážkou. Druhý se táže *jak* vznikly, a v rámci tohoto zkoumání je nutno psychologismus odmítnout.

31 Nutno dodat, že prezentovat Millova ekonomického člověka jako bytost maximalizující bohatství při daných omezeních by bylo zřejmým anachronismem. Millovo pojetí je jak jsme viděli o poznání vágnější.

chu marginalismu překreslili předchozí schéma charakterizující Millův pohled na klasifikaci subjektivistických věd,³² mohlo by vypadat přibližně takto:³³

Obr. č. 2: Marginalistická klasifikace morálních věd

Interpretace je následující: *čistá logika volby* (či *praxeologie*, jak navrhuje Mises) formuluje zákony společné všem subjektivistickým vědám (psychologii a vědám společenským). Použijeme-li termín Carla Stumpfa, čistá logika volby tvoří apriorní protovědu (*pre-science, Vorwissenschaft*)³⁴ empirickým vědám. Její zákony jsou v interakci s empirickými fakty vnějšího světa, avšak nikoli ve smyslu, v jakém tato fakta vystupují v přírodních vědách, nýbrž tak, jak jsou klasifikovány jedincem.³⁵ Spolupůsobení apriorních zákonů lidského jednání a empirických fakt působících na toto jednání zkoumá *psychologie*. Přejdeme-li od izolovaného jedince k interakcím mezi jedinci, musíme na prvním místě zmínit *teorii kulturní evoluce*, která vysvětluje vznik a selekci pravidel chování. Tato teorie nahrazuje Millovu teorii „zákonů společnosti“ zkoumanou jeho historickou neboli „obrácenou deduktivní“ metodou.³⁶ Další tři uvedené společenské vědy nejsou vyčleněny z jakési obecné sociologie na základě izolování určitých motivů jako v Millově případě

32 Termín „subjektivistické vědy“ používáme jako ekvivalentní k Millovu (v současnosti již zastaralému) termínu „morální vědy“.

33 Cílem tohoto schématu samozřejmě není poskytnout kompletní klasifikaci subjektivistických věd, nýbrž pouze poukázat na rozdíl mezi Millovým a marginalistickým přístupem.

34 Viz Smith (1996, str. 185).

35 Toto je v souladu s metodologickým postulátem subjektivismu.

36 Abychom se vyhnuli nařčení z psychologismu, musíme zde chápat psychologii (pokud si ve zde uvažovaném smyslu ještě zaslouží tento název) zahrnující nejen psychologii lidskou, ale též předchůdců člověka. Z toho by ovšem vyplývalo, že *čistá logika volby* by představovala apriorní rámec nejen pro vědy zabývající se chováním člověka, ale i pro vědy zabývající se chováním zvířat. Tento názor skutečně zastáváme. Mnohokrát bylo poukázáno na strukturální podobnost biologických a sociálních jevů. Za všechny zmiňme Kauffmana (2004) z tábora biologů a Hirschleifera (1977, 1978) jako zástupce ekonomické obce. Jak na chování člověka, tak na chování ostatních živých organismů lze aplikovat kategorie účelu a prostředku. Máme za to, že rozdíly mezi člověkem a ostatními druhy organismů jsou pouze rozdíly stupně spočívající ve způsobu adaptace prostředků k cílům. Obecně lze uvažovat tři způsoby této adaptace: 1. Selektce úspěšných vzorců chování prostřednictvím selektce organismů, které jsou nositeli těchto prostředků. 2. Selektce úspěšných vzorců chování prostřednictvím napodobování. 3. Selektce úspěšných vzorců chování na základě porozumění objektivním kauzálním vztahům ve vnějším světě. U nejjednodušších organismů se uplatňuje pouze první typ, u vyšších živočichů typ 1 a 2 a u člověka všechny tři.

(„obecnou vědu“ zde tvoří čistá logika volby), nýbrž tvoří samostatné vědy na základě faktu, že v rámci různých kontextů člověk jedná na základě odlišných pravidel: etická pravidla umožňující směnu, vedou ke vzniku peněz a tržního řádu, ve kterém se uplatňuje peněžní kalkulace a vymezují oblast zkoumání *ekonomie*, která je tak zde chápána jako *katallaxie* (věda o směně).^{37, 38} Pravidla politického procesu vedou ke vzniku řádu, ve kterém hraje klíčovou roli hlasování, jako forma vyjádření preference (tato role je v jistém smyslu podobná, jakou mají peníze v tržním řádu). A konečně sociologie je zde chápána jako „reziduální“ společenská věda, která zkoumá ostatní interakce jedinců (např. v rámci rodiny). Co se týče Millovy etologie, která nám ze schématu vypadla, lze ji považovat za součást psychologie. Jako marginalistická verze etologie může být potom chápána teorie lidského kapitálu,³⁹ podle které dochází k „formování charakteru“ prostřednictvím minulých voleb jedince a příslušníků referenční skupiny. Tyto minulé volby vedou k posunům preferencí v rámci „metapreferencí“ stabilní rozšířené užitkové funkce.⁴⁰

Vidíme, že ekonomie bude i nadále vycházet z konceptu *homo oeconomicus* jak ji přisoudil Mill,⁴¹ avšak interpretace je zde odlišná. Model člověka maximalizujícího bohatství není používán proto, že by z nějakého záhadného důvodu byla touha po bohatství motivem silnějším než motivy ostatní; jelikož bohatství (chápané jako množství ekonomických statků) je prostředkem k uspokojení většiny lidských potřeb, je model maximalizace bohatství totožný s modelem maximalizace funkce užitku, jejímiž argumenty jsou ty potřeby, které lze prostřednictvím bohatství uspokojit.⁴² Obecný model je tedy pouze rozšířen o ty potřeby, které takto uspokojit nelze. Formálně to lze znázornit následovně: uvažujme člověka jako soubor n cílů (motivů, potřeb). To lze vyjádřit pomocí ordinální užitkové funkce:

$$U = U(Z_1, \dots, Z_n), \quad (1)$$

kde $Z_1, Z_2, \dots, Z_n$ jsou různé cíle. Tyto cíle lze dosáhnout pomocí určitých prostředků. Každý tento cíl vyžaduje vynaložení nějakého množství času. Mnoho z nich bude vyžadovat zapojení statků, které jsou obchodovány na trhu a mají peněžní ceny. Uvažujme, že k cílů bude moci být „vyprodukováno“ pomocí statků a času a $n - k$ cílů vyžaduje pouze vynaložení času. Dostáváme tak tyto produkční funkce:

$$Z_i = g_i(x_{i1}, \dots, x_{im}, t_i), \quad i = 1, \dots, k \quad (2)$$

$$Z_j = g_j(t_j), \quad j = n - k, \dots, n, \quad (3)$$

37 Populární Robbinsova definice ekonomie jako vědy „zkoumající lidské chování jako vztah mezi cíli a vzácnými prostředky, které mají alternativní užití“ (Robbins, 1945, s. 16), se tedy podle naší interpretace nevztahuje ve skutečnosti na ekonomii, nýbrž na čistou logiku volby. „Ekonomický imperialismus“, tedy není ve skutečnosti invaze ekonomie do ostatních disciplín, nýbrž pouze uznání faktu, že každá věda zabývající se lidským chováním musí být postavena na čisté logice volby.

38 Jako první navrhl termín „katallaxie“ již Richard Whately (1831), který kritizoval název „politická ekonomie“. Poté byl oživen Misesem (2006), Hayekem (1994) a též Buchananem (1979), který jako alternativu též navrhuje termín symbiotika (*symbiotics*). Nutno poznamenat, že tento pojem se obecně nevžil (už Whately měl ve své době za to, že je příliš pozdě název naší vědy měnit!) a jeho použití v moderní ekonomii je omezeno na rakouskou (či rakousko-virginskou) tradici.

39 Pojem lidský kapitál zde chápeme v širokém smyslu, tak jak ho ve svých pozdějších pracích pojímá Becker (viz zejména Becker, 1997). K některým aspektům metodologie lidského kapitálu viz Hudík (2006).

40 K tomuto blíže Becker (1997).

41 Přičemž však musí být navíc zahrnuto dodržování etických norem umožňujících fungování trhu jako nutná podmínka.

42 Millův kritik Cliffe Leslie správně poukazyval na to, že motiv bohatství v sobě ve skutečnosti zahrnuje mnoho různých motivů: “The desire of wealth is a general name for a great variety of wants, desires, and sentiments, widely differing in their economical character and effect, undergoing fundamentals changes in some respects, while preserving an historical continuity in others.” (Cliffe Leslie, 1997, p. 220).

kde $x_1, \dots, x_{im}$ jsou množství statků potřebných k vyprodukování i -tého cíle a t_i (resp. t_j) představuje množství času k dosažení i -tého (resp. j -tého) cíle. Pokud nyní uvažujeme pouze ty cíle, jež vyžadují ke svému dosažení zapojení statků, dostaneme následující uživatelskou funkci:

$$\hat{U} = \hat{U}(Z_1, \dots, Z_k) \equiv \hat{U}(g_1, \dots, g_k) \equiv \hat{U}(x_{i1}, \dots, x_{im}; x_1, \dots, x_k) \quad (4)$$

Abstrahujeme-li od vstupu času, dostaneme:

$$, \quad U = U(x_{i1}, \dots, x_{im}) \quad (5)$$

což je uživatelská funkce tradičně uvažovaná v ekonomii. Vidíme tedy nyní, že model člověka maximalizujícího bohatství je skutečně speciálním případem modelu obecného a vidíme také jeho omezení. Je také zřejmé, že je vhodný k vysvětlení mnoha jevů, avšak selhává tam, kde motivy od kterých je abstrahováno hrají dominantní roli – což je tvrzení v souladu s Millem. Takto formulované „zákony“ ekonomie tedy budou stále platit jako tendence, co je však důležité dodat je ten fakt, že *odchylky od chování maximalizujícího bohatství vysvětlíme opět pomocí marginální analýzy*. Jako typický příklad tohoto lze uvést kompenzující mzdové rozdíly, kdy některé rozdíly ve mzdách jsou vysvětleny rozdílností v příjemnosti, rizikovosti či namáhavosti vykonávané práce. Člověk se tak rozhoduje nejen na základě výše mzdy, ale též podle jiných užitek či nákladů, které mu z práce plynou. Nejedná se tak o nic jiného než o rozšíření uživatelské funkce o nepeněžní motivy. Jiným příkladem může být slavný Stiglerův článek *The Economics of Information* (Stigler, 1961), ve kterém autor vysvětluje odchylky od působení zákona jedné ceny na trhu automobilů. Zákon jedné ceny je formulovaný především za předpokladů, že informace jsou volným statkem a že statky jsou homogenní. Jestliže je však aplikován na realitu, působí jako tendence a odchylky od teorie jsou tím větší, čím větší je heterogenita statků a informace vzácnější. Stigler se zaměřuje na odchylky způsobené faktem, že informace jsou ekonomickým statkem. Spotřebitel se chová tak, že porovnává výnosy z dodatečné jednotky informace s náklady na její získání – tyto odchylky jsou tedy opět vysvětleny na základě stejných principů marginalismu.

Všimněme si též, že obecný model chování charakterizovaný funkcemi (1), (2) a (3) rehabilituje Benthamovo pojetí vlastního zájmu, které Mill označil za tautologické: tento model je slučitelný s jakýmkoli chováním. Mill neviděl žádný přínos v tom, že se za chování ve vlastním zájmu označí veškeré chování (neboť neznal „čistou logiku volby“, která přišla až s marginalismem), avšak věděl, že ani utilitaristé sami ve skutečnosti takto chování nepojímají. Jak jsme viděli výše, poukázal na to, že utilitaristé jsou nuceni uvažovat vlastní zájem nikoli tautologicky, nýbrž empiricky, jako zájem „soukromý“ či „světský“. Vidíme, že vlastně opět postupoval tak, že z obecné uživatelské funkce (1) uvažoval některé „motivы“ slučitelné s tímto újeji chápaným soukromým zájmem a správně ukázal, že takovýto model není univerzální, neboť existují situace, kdy ostatní „motivы“ (např. dodržování tradice) budou převažovat. Becker se Stiglerem však ve svém slavném článku *De gustibus non est disputandum*⁴³ přímo odkazující na Milla ukázali, že stejnou teorii lze použít k „vysvětlení zvykového chování i odchylek od něho“ (Becker, 1997, s. 55).

43 Přetištěno v Becker (1997).

7. Závěr

Millovy názory na metodologii představují inspirativní pohled pronikavé mysli. Mill jako jeden z prvních vymezil problémy, kterými se museli a do současnosti musejí metodologové zabývat. Jeho řešení však muselo zůstat nutně neúplné a často pouze v zárodku. Největší slabinou Millovy metodologie je, že je předmarginalistická a musí být v tomto směru reformulována. Pokusili jsme se ukázat možný způsob takovéto reformulace, která by více odpovídala současnému stavu poznání. Naše reformulace zachovává tyto rysy Millova přístupu: (1) Neredukovatelnost subjektivistických věd na vědy přírodní (2) Model člověka maximalizujícího bohatství (3) „Zákony“ ekonomie jako tendence. (4) Úloha empirie je nikoli v testování pravdivosti teorie, nýbrž ve způsobu ověření realističnosti přijatých dodatečných empirických předpokladů. Domníváme se, že pokud se současní ekonomové přiblíží ve svém zkoumání alespoň těmto obecným rysům „millovské“ metody, bude to krok správným směrem.

Literatura

- [1] BECKER, G. S. (1997). *Teorie preferencí*. Praha : Grada, Liberální institut, 1997.
- [2] BLAUG, M. (1992). *The Methodology of Economics: Or How Economists Explain*. Cambridge, Cambridge University Press, 1992.
- [3] BRENNAN, G. – BUCHANAN, J. M. (2000). *The Reason of Rules: Constitutional Political Economy*. Indianapolis : Liberty Fund, Inc., 2000.
- [4] BUCHANAN, J. M. (1979). *What Should Economists Do?* Indianapolis : Liberty Press, 1979.
- [5] BURNS J. H. (1959). J. S. Mill and the Term “Social Science”. *Journal of the History of Ideas*. 1959, Vol. 20, No. 3, s. 431–432.
- [6] CAIRNES, J. E. (1997). *The Character and logical Method of Political Economy*. In Backhouse, R. E. (ed.). *The methodology of economics: nineteenth-century British contributions*. [vol. 2]. London, Routledge/Thoemmes, 1997.
- [7] CLIFFE Leslie, T. E. (1997). *On the Philosophical Method of Political Economy*. In Backhouse, R. E. (ed.): *The methodology of economics: nineteenth-century British contributions*. [vol. 5]. London : Routledge/Thoemmes, 1997.
- [8] HAUSMAN, D. M. (1984). *Philosophy and Economic Methodology*. PSA: Proceedings of the Biennial Meeting of the Philosophy of Science Association, Vol. 1984, Volume Two: Symposia and Invited Papers (1984), s. 231–249.
- [9] HAYEK, F. A. (1951). *John start Mill and Harriet Taylor: Their Friendship and Subsequent Marriage*. London : Routledge & Kegan Paul Ltd. 1951.
- [10] HAYEK, F. A. (1994). *Právo, zákonodárství a svoboda*. Praha : Academia, 1994.
- [11] HAYEK, F. A. (1995). *Kontrarevoluce vědy*. Praha, Liberální institut, 1995.
- [12] HIRSHLEIFER, J. (1977). Economics from a Biological Viewpoint. *Journal of Law and Economics*, Vol. 20., No. 1, (Apr., 1977), s. 1–52.
- [13] HIRSHLEIFER, J. (1978). Competition, Cooperation and Conflict in Economics and Biology. *The American Economic Review*, Vol. 63, No 2, *Papers and Proceedings of the Ninetieth Annual Meeting of the American Economic Assotiation* (May, 1978), s. 238–243

- [14] HUDÍK, M. (2006a). *Homo oeconomicus: Mill a neoklasikové*. In Jurečka, V. (ed.), *Ekonomie Johna Stuarta Milla*, Sborník příspěvků ze semináře konaného u příležitosti 200. výročí narození J. S. Milla. Ostrava, VŠB-TU, 2007.
- [15] HUDÍK, M. (2006b). K metodologii teorie lidského kapitálu. In Valenčík, R. (ed.) *Lidský kapitál a investice do vzdělání*. Sborník z mezinárodní konference konané 19.–20. 9. 2006. Praha : VŠFS, 2006.
- [16] KAUFFMAN, S. A. (2004). *Čtvrtý zákon: cesty k obecné biologii*. Praha : Paseka, 2004.
- [17] LEARY, D. E. (1982). The Fate and Influence of John Stuart Mill's Proposed Science of Ethology. *Journal of the History of Ideas*, Vol. 43, No. 1, (Jan. – Mar., 1982), pp. 153–162.
- [18] LEWISOHN, D. (1972). Mill and Comte on the Methods of Social Science. *Journal of the History of Ideas*, Vol. 33, No. 2 (Apr. – Jun., 1972), s. 315–324.
- [19] LOUŽEK, M. (2001). *Spor o metodu mezi rakouskou školou a německou historickou školou*. Praha : Karolinum, 2001.
- [20] MACAULAY, T. B. (1909). *Speeches on Politics & Literature*. London : J. M. Dent & Co.; New York, E. P. Dutton & Co., 1909.
- [21] MILL, J. S. (1919). *System of Logic: Ratiocinative and Inductive*. London : Longmans, Green, and Co., 1919.
- [22] MILL, J. S. (1963). *Autobiography*. London : Oxford University Press, 1963.
- [23] MILL, J. S. (2000). *Essays on Some Unsettled Questions of Political Economy*. Kitchener : Batoche Books, 2000.
- [24] MILL, J. S. (1885). *The Principles of Political Economy: with some of their applications to social philosophy*. London : Longmans, Green, 1885.
- [25] MISES, L. von (2006). *Lidské jednání: pojednání o ekonomii*. Praha : Liberální institut, 2006.
- [26] PAVLÍK, J. (2004): *F. A. Hayek a teorie spontánního řádu*. Praha : Professional Publishing, 2004.
- [27] PERSKY, J. (1995). The Ethology of Homo Economicus. *The Journal of Economic Perspectives*, Vol. 9, No. 2. (Spring, 1995), s. 221–231.
- [28] POPPER, K. R. (1994). *Otevřená společnost a její nepřátelé. 2. Vlna prorocství Hegel, Marx a co následovalo*. Praha, ISE, Oikoymenh, 1994.
- [29] POPPER, K. R. (1973). *Objective knowledge: an evolutionary approach*. Oxford: Clarendon Pr., 1973.
- [30] ROBBINS, L. (1945). *An Essay on the Nature & Significance of Economic Science*. London : Macmillan, 1945.
- [31] SENN, P. R. (1958): The Earliest Use of the Term “Social Science”. *Journal of the History of Ideas*. 1958, Vol. 19, No. 4, s. 568–570.
- [32] SMITH, A. (1982). *The Principles which Lead and Direct Philosophical Enquiries illustrated by the History of Astronomy*. In Wightman, W. P. D. – Bryce, J. C. (eds.): *Essays on Philosophical Subjects; vol. III of the Glasgow Edition of the Works and Correspondence of Adam Smith*. Indianapolis, Liberty Fund, s. 33–105, 1982.
- [33] SMITH, B. (1996). In Defence of Extreme (Fallibilistic) Apriorism. *Journal Of Libertarian Studies* 12, Spring, 1996.

- [34] STIGLER, G. (1961). The Economics of Information. *The Journal of Political Economy*, Vol. 69, No. 3. (Jun., 1961), s. 213–225.
- [35] WHATELY, R. (1832): *Introductory Lectures on Political Economy*. London : B. Fellows. Second and enlarged edition, 1832.
- [36] WHITAKER, J. K. (1975). John Stuart Mill's Methodology. *The Journal of Political Economy*, Vol. 83, No. 5. (Oct., 1975), s. 1033–1050.

Metodologie politické ekonomie podle J. S. Milla

Marek Hudík

Abstrakt

Článek se zabývá metodologickými názory J. S. Milla. Je ukázána pozice politické ekonomie v obecné klasifikaci věd, což zahrnuje: přirozené rozdělení přírodních a morálních věd (včetně neredukovatelnosti mentálních jevů na jevy přírodní) a definici politické ekonomie jako samostatné vědy. Dále je prezentován koncept ekonomického člověka tak, jak byl zaveden Millem. Jsou zhodnoceny dvě metody, které Mill viděl jako adekvátní pro studium společenských jevů: konkrétní deduktivní metoda a obrácená deduktivní metoda. Na závěr je navržena možná reinterpretace Millovy metodologie v duchu marginalismu. Tato reinterpretace zachovává hlavní znaky Millova přístupu.

Klíčová slova: J. S. Mill; Metodologie; Homo oeconomicus.

J. S. Mill's Methodology of Political Economy

Abstract

The article deals with Mill's views on methodology. The place taken by political economy in the general classification of knowledge is shown. This includes: natural distinction between physical and moral sciences (including non-reducibility of mental phenomena to physical phenomena) and definition of political economy as a separate science. Further, the concept of economic man as introduced by Mill is presented. Two methods, which Mill saw as appropriate for studying social phenomena – i. e. concrete deductive method and inverse deductive method – are examined. Finally, marginalist reinterpretation of Mill's methodology is suggested. This reinterpretation retains the major features of Mill's approach.

Key words: J. S. Mill; Methodology; Homo oeconomicus.

JEL classification: B41, B31.